

Otomar
DVOŘÁK

Josef Pepson
SNĚTIVÝ

SKRYTÁ
KRÁSA ČECH

Tipy na cestu za opomíjenými skvosty

sem v příznivější dobu). Zámek býval využíván jako součást dobrovického velkostatku, později byly jeho sklepy dokonce částečně přeměněny na protiletectký kryt – a zub času (a lidské nevšímavosti) se na něm dosti podepsal. Je dobře, že se dnes – v soukromých rukou – zase probouzí k životu.

Budete-li mít více času, ve zmiňovaném Chloumku můžete hledat zbytky valů hradu Chlum, zaniklého za husitských válek, ve vrcholových partiích Chlumu Švédské šance (obraný val z třicetileté války se z nich „stal“ jen v nesprávném lidovém podání, jde o pozůstatky slovanského hradiště) – a v leších možná najdete nejednu studánku a třeba i nově vztyčený Katův kříž, původně postavený dobrovickým katem Josefem Václavem Růžičkou v roce 1779 na místech, kudy chodíval do Mladé Boleslavi a jimž se ostatní lidé vyhýbali; prý kvůli odčinění hříchů, jež s sebou přineslo jeho povolání.

Nás ale přitahovala nedaleká Sýčina, stranou stojící část Dobrovice. Také zdejší kostel je krajovou dominantou – nejen protože stojí na vyvýšeném místě, ale také (a to zejména) díky unikátnímu faktu, že jej zdobí hned tři věže! Zsvěcen byl sv. Václavovi, postaven (obdobně jako dobrovický kostel sv. Bartoloměje) na rozhraní gotiky a renesance (roku 1571) – a my si z přílehlého hřbitůvku v klidném rozjímání a z různých úhlů vychutnejme pohled na jeho tři jehlancovité věže. Stejně jako nás, i vás bezpochyby potěší nejen fakt, že tento unikátní svatostánek prochází rekonstrukcí (možná spíše záchranou!), ale také krásné renesanční náhrobníky ze 16. století a o nějakých dvě stě let mladší fresky.

Kostel vyvýšený i ponížený

Sýčina se už nachází poblíž dálnice D10, čehož můžeme využít, abychom se dostali k místu, které na mě mnohokrát svi-

tilo, když jsem jel kolem, ale teprve nedávno jsem je poznal blíž – ke kostelu v Horkách nad Jizerou.

Byl zasvěcen svatému Mikuláši a postaven na úžasně zvoleném místě stavitelem italského původu Mikulášem Rossim z Mladé Boleslavi v letech 1723 až 1725. Jeho vybavení, pocházející z období výstavby kostela, lze díky dochované smlouvě připsat dílně samotného Matyáše Bernarda Brauna!

Takhle hezké to v Horkách bývalo...

O to smutnější je jeho současný stav – zamlklý, uzavřený na petlici a ve vzpomínkách na lepší minulost, obklopený nepřilíživě udržovaným okolím již dávno neužívaného hřbitova (na původní určení místa nás odkáže i barokní kostnice od zmiňovaného Rossiho, taktéž zchátralá)...

Kostel sv. Mikuláše nad Horkami ale určitě navštivte – nejen proto, že zblízka uvidíte to, co vás přitahovalo cestou po dálnici, nejen díky spáleným kaloriím po delším výstupu po schodech, ale hlavně proto (možná je to jen má naivní

víra), že s každou další návštěvou tento smutný pamětník pozdně barokní zbožnosti aspoň trochu ožije.

Chvála lenosti aneb Proč ještě kaple, když už máme kostel?

Ty schody však nerad šlapával místní farář, alespoň se to traduje – a tak se dostávám ke chvále lenosti, jak jsem předeslal v nadpisu celé této kapitoly.

Kaple Narození Páně (občas nazývána též kaple Narození Panny Marie) stojí dole v Horkách od roku 1762. Tato krásná, okrouhlá památka vznikla za faráře Františka Rüppele – a vtipné je, že některé prameny píší doslova „díky jeho úsilí“. Toto „úsilí“ však prý ve skutečnosti znamenalo, že se Ruppelovi nechtělo denně šlapat do schodů ke krásnému a tehdy zcela vyhovujícímu kostelu sv. Mikuláše – usilovně se tedy snažil vyhovět své lenosti, až se mu podařilo dosáhnout zřízení kaple. Jeho pohodlnost však budiž opravdu pochválena, protože tu díky ní máme velmi pěknou památku. Dlouho chátrala, ale roku 1991 byla konečně opravena, a tak

Na snímku z roku 1943 vidíme kostel, kapli i zámek

Stojíme u ústí štoly, která zkoumala jižní svah Komorní hůrky. Nápis nad našimi hlavami osvědčuje, že za rozřešením sporu, jenž tehdy hýbal vědeckým světem, stála štědrá podpora hraběte Kašpara Šternberka.

Jiný nápis a reliéf připomínají ještě slavnějšího přírodovědného nadšence, J. W. Goetha, který se (možná naštěstí) nedožil výsledku zdejšího bádání, jež vyvrátilo jeho představu o vzniku hornin.

▲ Toto nejsou rozvaliny tvrze, ale mohutně opevněného kostela sv. Linharta na úpatí Doubské hory u Karlových Varů. Snad právě tady kdysi poustevník Leonard léčil lidi i zvířata.

◀ Za nevšední kapli Narození Páně v Horkách nad Jizerou vděčíme pohodlnosti tamějšího faráře. Kostel sv. Mikuláše, kam prý byl líný chodit po schodech, jako by jí nahlížel přes rameno do údolí.

A tady už vidíme zdejší hlavní svatostánek v celé jeho krásě, vyvýšené nad okolní krajinu. Čím blíže však přistoupíme, tím jasněji se ukážou stopy času i lidské nevšímavosti...

Alespoň z bývalého hřbitova (snad se i okolí kostela dočká renovace) můžeme spatřit zámek v Horkách nad Jizerou. Slouží jako školské zařízení, a tak je pro veřejnost nepřístupný – ale díky tomu ve výrazně lepším stavu než svatý Mikuláš nad ním.

Jabkenice si asi spojíte jen s Bedřichem Smetanou – avšak kostel Narození Panny Marie tvoří spolu s dřevěnou zvonící půvabný klenot zdejší návsi.

Zanedbanost kostela sv. Martina ještě více vynikne v porovnání s hezky opraveným luštěnickým zámekem opodál. Kostel zatím očividně „chrání“ jen úřední lejtro na jeho dveřích...

... stejně jako kostel sv. Jana Nepomuckého v sousedních Rejšvicích...

- ... a nad stavem další hodnotné stavby v oblasti, kostela sv. Prokopa v Semčicích, jako by se rozplakala i socha v jeho stínu.

O to radostnější je pohled na unikátní, trojvěžový – a skutečně zachraňovaný – kostel sv. Václava v Sýčíně.

ji nyní můžeme obdivovat v celé její drobné kráse. Dispozičně má charakter románské rotundy s apsidou, a tak tu – navíc ve stíněném prostoru u paty schodiště – působí jako zjevení.

Vy ale nebuďte jako tehdejší duchovní pastýř a do schodů se směle dejte – nejen kvůli kostelu, o kterém jsme si už vyprávěli, ale i za výhledem... a v neposlední řadě i proto, že cestou minete zdejší zámek. Ten je bohužel nepřístupný, učí se v něm adeпти hotelnictví a gastronomie (díky čemuž je ve slušném stavu), ale zámecký park, gotickou hranolovou věž či dvě zámecká křídla můžeme obdivovat alespoň zpozdálí a přes mříž.

Luštěnické luštění

Dálnici překřížíme směrem na východ – a opět se octneme v jižním Dobrovicku. V obci Luštěnice nalezneme další dispozičně zajímavou památku: zámek s neobvyklým trojkřídlovým půdorysem s protáhlými křídly, pozdně barokní z roku 1760 – a nepřístupný. Turistické informace, pokud se o něm vůbec zmiňovaly, většinou konstatovaly jen to, že „chátrá v soukromém vlastnictví“. S Miloněm Čepelkou po boku se však raduji z toho, že alespoň navenek zámek prošel znovuzrozením a nejen jeho přední část (kde sídlí pošta), ale i křídla zdobí pěkná červenobílá fasáda. Za vidění tedy rozhodně stojí, zejména pokud jste ho předtím znali ve zchátralém stavu.

Slušně vypadá i nedaleká fara, taktéž barokní, porostlá břechťanem a s „nezbytnou“ sochou sv. Jana Nepomuckého... Jen na kostel sv. Martina, jenž uzavírá tento komplex historických budov, se jaksi nedostalo. Na jeho vratech luštíme s Miloněm drobné, leč důležité se tvářící sdělení, že jeho probíhající oprava je hrazena z prostředků Ministerstva

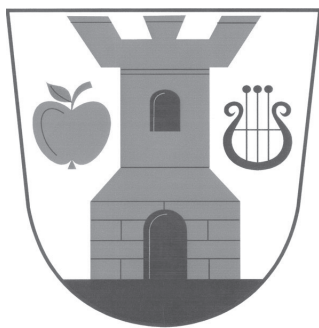
kultury České republiky. Člověk nemusí být zrovna stavař, aby viděl, že zde lejtstro supluje realitu... Snad se tedy tento barokní svatostánek z roku 1739, postavený na místě staršího gotického kostela a rozšířený roku 1799, dočká dřív, než bude pozdě. Ale svůj půvab má i tak a ze hřbitova je hezký pohled na vinařický zámek, o kterém už víme, že je dominantou zdejšího kraje.

Rejšice – Jabkenice – Pěčice – Semčice: jak se to rýmuje v radosti i smutku

Stejný klid – téměř až mrtvolný –, který jsme poznali zde, zakoušíme o pár okamžiků později v nedalekých Rejšicích. Obec nevelká, s přilehlou vodní plochou téměř stejně rozlehlou, jako je ona sama – a přesto jsou tu, na dohled od sebe, dvě zajímavé sakrální památky: hřbitovní kaple sv. Jiljí a kostel sv. Jana Nepomuckého (stavěl ho – stejně jako věž dobrovické radnice – František Ignác Prée). Je (s přilehlou farou a statkem) již dlouhá léta chráněn coby kulturní památka České republiky – což je zřejmě to jediné, co pro něj „kulturní“ Česká republika „udělala“. Tedy abych byl spravedlivý: „pilný“ úředník (či spíše jím pověřený dělník) vylepil na kostelní vrata nám již dobře známou listinu o probíhající opravě. Čímž je zřejmě záchraně stavby učiněno (v úředníkově myslí) zadost. My ostatní, myslící lidé, však do Rejšic pospěšme, neb zchátralost zdejších staveb je ještě očividnější než v případě luštěnického kostela sv. Martina – tak aby ještě bylo co obdivovat...

Opominout jsme nemohli ani nedaleké Jabkenice – a to ne kvůli Bedřichu Smetanovi, s nímž, jak jistě víte, je tato obec neodmyslitelně spjata. Až navštívíte jeho památník (na roz-

díl od památek v okolí je vzorně udržován, protože jinak by hrozila ostuda), neodjíždějte ze vsi, která původně nesla zvukomalebný název Jablkynice, hned, ale zajed'te si na náves. Najdete tam raně gotický kostel Narození Panny Marie, který se do dnešních dnů dochoval prakticky v podobě, v níž byl na rozhraní 13. a 14. století postaven. Uvnitř je navíc pěkný raně barokní rozvilinový oltář, stejně jako umně vyřezávaná patronátní lavice z roku 1759.

Tzv. mluvící znak Jabkenic

A nedosti na tom: hned vedle vidíme jednu z nejstarších dochovaných zvoníc u nás. Tahle je už z 15. století, čtvercová, dole roubená a nahoře bedněná... a hlavně krásná. Náves (a vůbec celá obec) vyzařuje zvláštní klid, který už není mrtvolný, jak se nám zdálo v Luštěnicích či Rejšicích. Je smířený, pokojný... a snad i proto se tu krása prošlých věků zachránila i bez úředních lejster (či spíše jim navzdory).

Také sousední Pěčice s kdysi mohutnou, dvoupatrovou tvrzí, jež byla v 18. století (jak je ostatně běžné) přestavěna

na sýpku, působí hezkým, uklizeným dojmem. Nejspíš proto, že – jak jsme si všimli – se o svou obec starají místní (a nespolehají na pochybnou moc úředního dokumentu).

Ale aby té radosti nebylo příliš: lejstro nás opět dostihlo v Semčicích – a nad stavem zdejšího kostela sv. Prokopa jako by plakala i socha v jeho stínu. Opět je „chráněn“ Českou republikou (zřejmě aby ho nikdo nerušil v chátřání) – a přitom ho loučeňský polír Gillych v letech 1749 až 1755 tak pěkně postavil podle plánů již vícekrát zmiňovaného Františka Ignáce Préea! Smutný kostelík, postavený na místě svého gotického předchůdce a zasvěcený jednomu z patronů České země, tiše stojí, obkroužen nepříliš vábným Semčickým potokem („Budou mít smradlavou merunu,“ pravil Miloň při pohledu na chlapce, kterým do něj spadl míč), a čeká, až se u něj zastavíte.

A pak – protože toto půvabné městečko je už nadosah – se můžete vrátit tam, kde jsme naše vyprávění začali, tedy do Dobrovice, a znovu navštívit tohle dosud opomíjené místo, které je sladké nejen díky svému nejznámějšímu produktu.

(Josef Pepson Snětivý)

PO STOPÁCH ĎÁBLOVA KLÍČE

Tam, kde se prastará řeka Mže hadovitě kroutí ve stínu rozeklaných skalních útesů a černých lesů, v tajemném kraji Českého krasu a Křivoklátska, v místech vyhaslých milířů a opuštěných pytláckých skrýší, u záludných brodů, v chalupách převozníků a v mlýnech poznamenaných povodněmi, tam všude jsem nacházel útržky tajemného příběhu...

Ten příběh jsem sepsal a Pepson ho vydal v knize nazvané Ďáblův klíč.

Jednoho jarního dne jsme se s naším filmovým štábem sešli na místě, kde bludná pouť pasáčka Matěje započala: na vyprahlých vápencových hřebetech, spadajících do čtyřicetimetrové hloubky k Suchomastskému potoku. Tady prý před čtyřmi sty lety, na sklonku třicetileté války, hledal Matěj ztracenou ovečku. Dodnes tu můžeme v některých měsících na ovce narazit. Jejich pastva pomáhá udržet ráz skalních stepí, jinak by brzy zarostly neprůchodným trním.

Zvrásněná čela světle šedých až bělavých skal stojí nad mírnou pahorkatinou jako zamyšlená stráž; při pohledu z boku připomínají hlavy slonů se svěšenými choboty. Je to erozí narušená hrana asi dva kilometry dlouhého hřebene. Necítíte tady šumění příboje a slanou vůni průzračných lagun jižních moří? Nebylo by to od věci, neboť stojíme na jedinečně dochovaném korálovém útesu. Před miliony let se vytvořil v tropické oblasti u pobřeží mělkého devonského moře. Jeho přesné směřování od východu k západu inspirovalo naše předky ke kalendářnímu využití, možná spjatému

s pohybem měsíce. Patrně zde bývala pravěká a starověká svatyně. Kopec je znám pod mysticky znějícím jménem Zlatý kůň, zdejší zpřístupněné Koněpruské jeskyně jsou oblíbeným turistickým cílem, my ovšem zaměřujeme svoji pozornost na západní část hřebene, dnes téměř oddělenou velkolepými Čertovy schody, který se do něj hladově zakousl z jižního boku. Západní výspa Zlatého koně, směřující k temnotám noci, se nazývá Kotýz.

Tajemné kouzlo Kotýzu prochází staletími...

Opatrně kráčíme po členitých okrajích kotýzských skal; nízká suchomilná tráva lemuje kamenné plotny, mezi nimiž se otvírají zrádné propasti. Také dáváme pozor, abychom nešlápli na nádherné, sametově šedé chlupaté zvonečky kvetoucích konikleců, které tady rostou tak hojně, jako by netušily, že jsou vzácné a přísně chráněné.

Skřek jakéhosi dravce, snad poštolky, se rozlehl ozvěnou mezi skalními pilíři. V mé novele je právě tímto znepokojivým

zvukem pasáček Matěj probuzen ze slastných snů a s hrůzou zjišťuje, že zatímco spal, ovečky se mu rozběhly po celém kopci. Chlapec se vyděsí, že na něj varovně nevolal obyčejný dravý pták, ale bájný kuhán, zvaný též húkavec nebo rarah. Míval mnoho jmen, ale je nepochybné, že srazil ze skály každého, kdo se odvážil proniknout do jeho království. Pták kuhán, ozývající se zlověstným hlasem a dorážející vpozdvečer či před bouřkou na osamělé poutníky, je jednou z mnoha tajemných bytostí sídlících ve zdejších skalních puklinách.

V úžasu se zastavíme, když se nám u nohou otevře propast. Okraj skály je rozerván devět metrů hlubokou trhlinou, jejíž dno se prudce svažuje k okraji útesu. Rozmarná příroda však rokli překlenula lávkou, neboť přes ni na nejhlubším místě leží deska vápence, po níž můžeme směle přejít na druhou stranu. Pozoruhodný geologický útvar se podle jednoho z výzkumníků nazývá Jelínkův most.

V jihovýchodní části Kotýzu klesaly kdysi k Suchomastskému potoku zvláštní kaskádovité skalní terasy, nazývané Čertovy schody, neboť sám vládce pekel si je prý vytesal, aby si došel nahoru do tvrze pro hříšného kotýzského pána. Zajímavý útvar byl před staletími zničen lomem. Zůstalo jen jméno Čertovy schody, které dodnes nese obří velkolom, jenž vlastně přetřel celý hřeben na dvě poloviny.

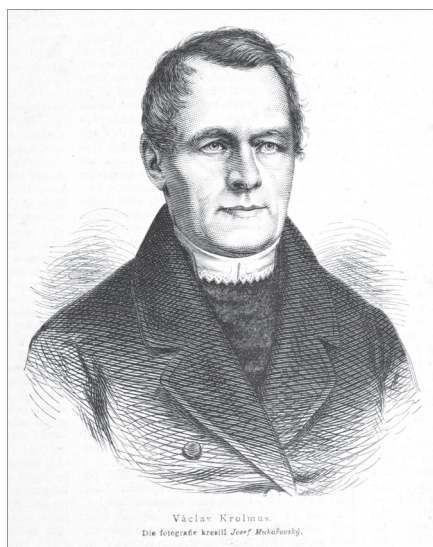
Mezi zvláštní krasové útvary patří četné jeskyňky, v nichž nacházel úkryty už pravěký lovec. Je do nich dost nebezpečný přístup po úzkých římsách nad hlubinou. V jedné z nich byl nalezen unikátního doklad dávného umění: podoba kozorožce vyrytá do kamenné destičky. Zřejmě nešlo o samoúčelnou výzdobu, ale o magickou pomůcku pravěkého šamana.

Ano, Kotýz je nepochybně místem mocných kouzel. Lidé si tady často ukazovali různé neobvyklé prohlubně v kameni,

kteřé prý mívaly tvar otištěných podkov, a vyprávěli si, že jde o pozůstatek řádění d'ábla nebo nočních projížděk čarodějnice Kotys na posvátném koni.

Čtenář pan Procházka, tmaňský rodák žijící v Plzni, mě nedávno upozornil na něco zcela neznámého. Napsal mi: *„Když jsem byl malým chlapcem, ukazovala mi moje babička na vrcholu Kotýzu kámen s mnoha otvory, o němž říkala, že byl prošlapán kopyty Zlatého koně. Ten kámen ležel někde poblíž Jelínkova mostu, v místech, kde tenkrát bývaly mnohem zřetelnější zbytky pravěkého hradištního valu. Podnícen četbou Vašich knížek jsem se po letech se syny a vnukem na Kotýz znovu vydal. Po půlhodině hledání jsme kámen ve vysoké trávě skutečně našli. Museli jsme ho očistit od vápenného prachu, který sem zalétá z velkolomu Čertovy schody; teprve po omytí se ukázaly pozoruhodné okrouhlé otvory na jeho plochem povrchu, vypadající, jako by je někdo velkou silou vytlačil do změkklé horniny. Potěšilo mě, že památný kámen dál existuje, i když o něm skoro nikdo neví.“*

Hřeben Zlatého koně a Kotýzu svou nápadnou bizarností odjakživa dráždil lidskou fantazii. V 19. století měli Češi tyto skály v takové úctě, že odtud vzali jeden ze základních kamenů Národního divadla. Skeptici hned namítnou, že kámen není přímo odtud, ale z Červeného lomu u nedalekých Suchomast, ale nebuďme takoví puntičkáři. Vezměme si příklad z romantického archeologa Václava Krolmuse, který se sem tehdy vydal na průzkum a bez zábran pustil z otěží svou fantazii. Psal o tom, že ves Koněprusy, ležící na severním úpatí vrchu, bývala staroslovanským dvorcem, v němž se chovali prusí, tedy bílí koně, posvátní bělouši slunečního boha Svantovíta, určení k věštbám. Odtud prý pocházel kůň kněžny Libuše, jenž zavedl poselstvo do Stadic za Přemys-

Václav Krolmus na obrázku Josefa Mukařovského

lem Oráčem, a ze stejného chovu byl i bájný skokan Šemík, věrný kůň vладыky Horymíra z nedalekých Neumětel.

Něco na tom bude, protože nejen vesnice Koněprusy a nad ní návrší Zlatý kůň, ale i další místa v okolí nesou koňské názvy: Kobyla, Na koníku, Maštale...

Jedna z hypotéz říká, že západní část vrchu Zlatý kůň získala svůj podivný název Kotýz podle thrácké koňské bohyně Kotys. To jméno sem prý přinesli Slované, kteří přicházeli na Balkánském poloostrově, na území dnešního Bulharska, s kmeny Thráků do těsného styku, částečně se s nimi i smísili. Ještě před Slovanů tady možná Kelti uctívali bohyni Eponu, mocnou vládkyni koní. Důkazem, že tato západní skalní výspa měla nějaký rituální význam, je její opevnění dvojitým

valem na schůdné východní straně. Mohla to být sice také vojenská strážnice, ovšem fakt, že v jejím areálu se nacházela vrata do podsvětí, svědčí spíše pro svatyni.

Vrata do podsvětí? Ano, a pořád tu jsou, už brzy si je důkladně prohlédneme. Ale napřed se v duchu vraťme k tomu dávnému chudému sirotkovi Matějovi, který, probuzen ze spánku kuhánovým hlasem, zoufale hledá ztracenou ovečku. Po čtyřech přešel Jelínkův most, ztracený ve vysokých porostech stepní trávy kavylu, a najednou v podvečerním slunci spatřil otvor jeskyně, která tady nikdy předtím nebyvala, až teď se nečekaně otevřela...

To nemusí být výmysl. Jeskyňáři mi mnohokrát vyprávěli, že vchody některých jeskyní doslova splývají s okolními výstupky a vrhanými stíny a jsou dobře viditelné jen při určitém úhlu osvětlení, které může klidně nastat jen jedinkrát do roka.

Po delším úsilí se Matěj dostal až k ústí tajemné jeskyně. Obezřele nahlédl dovnitř; zdálo se mu, že v šeru rozeznává obrysy těla ztracené ovečky. Radost nad tím, že hrozba výprasku ztrácí svou neodvratnost, ho zcela ovládla. Zapomněl na strach, rychle se protáhl úzkým vchodem do těsné sluje – a zařval hrůzou! O zadní stěnu se opíral fext. Stál tam, prkenně ztuhlý, s tváří vysušenou jako staré dřevo, a strnulý pohled prázdných očních důlků upíral na příchozího.

Pokud netušíte, co je to fext, stručně vysvětlím. Jedná se o člověka, jenž se narodil v porodní bláně, a měl proto po celý život mimořádnou odolnost proti zraněním i chorobám. Nebylo možno ho zabít, umíral teprve stářím, ale ani pak jeho tělo netlelo, měnil se v hrobě v mumii. Vlastnosti fexta bylo možno získat i určitou magickou operací.

Jenže to ještě nebylo všechno. Tajemný fext měl na krku šňůrku s velmi zvláštním předmětem. Pasáček Matěj si po-

myslel, že je to jistě klíč od truhlice s loupežnickými poklady. Jenže...

Jenže to byl osudný omyl. Jakmile se klíče jednou zmocnil, propadl pasáček kletbě. Tohle totiž nebyl jen tak ledajaký klíč, ale – mocný d'áblův klíč! A síly pekelné si ho nenechají vzít, nedají pokoj, dokud ho nezískají zpátky i s jeho nositelem! Od té chvíle se nebohý chlapec stává štvancem, prchá před „oživlým fextem“, jenž je mu neustále v patách, a pouze s pomocí nových přátel – požívačného dobráckého mnicha a potulného studenta, jenž se vyzná v alchymii a magii – unikne nebezpečným nástrahám.

Pro inspiraci ke svému příběhu jsem nemusel chodit daleko. Pověsti o podivných zážitcích pasáčků, kteří pásali svá stáda na stráních Zlatého koně a Kotýzu, jsou hojně rozšířené. K nejznámějším patří příběh o pasáčkovi, jenž spatřil kouř, stoupající přímo ze země, vlezl do podivného otvoru a našel jeskyni, v níž zarostlý loupežník přepočítával hromady stříbrňáků. Loupežník vtiskl zděšenému chlapci do dlaně pár mincí za slib, že nikomu neprozradí, co viděl. Pasáček ale neudržel jazyk za zuby, vesničané, chtiví pokladů, vyrazili na kopec – ale tajemný otvor už nenašli. Zmizel beze stopy. Pověst, považovaná za výmysl, potvrdila nečekaně svou pravdivost, když byl v padesátých letech objeven labyrint Koněpruských jeskyní. V horním patře se našla penězokazecká dílna; padělatelé mincí do ní slézali po žebříku krasovým komínem a vchod zakrývali plochým kamenem, takže kdo o něm nevěděl, nikdy ho nenašel.

Další pověst vypráví o jeskyni, do které vlezl jiný pasáček, z rozpustilosti tam zatroubil na roh, aby vyzkoušel ozvěnu – ale zřejmě tím probudil něco v temnotě, protože najednou dostal takovou facku, až se mu zajiskřilo před očima. Byl to

pro něj tak silný zážitek, že se až do smrti neodvážil do jeskyně vstoupit!

Nejvíce příběhů se ovšem váže k obávaným a mystickým Zlatým vratům. Ano, to je ta slibovaná brána do podsvětí. Dnes se jí trochu prozaicky říká Aksamitova brána, a to podle archeologa Jana Aksamita (psán též Axamit), jenž tady počátkem dvacátého století prováděl výzkumy. Ale mně se stejně víc líbí pojmenování Zlatá vrata. Podle pověsti z nich za úplňkové noci vyjíždí na bílém koni příšerná stařena Koltys, vládkyně času. V pravici jako žezlo třímá vřetenem, na něž navíjí nit osudu. Putuje po celém hřebeni, až ke Zlatému koni a zase zpátky. Běda tomu, kdo ji v noci potká; jeho osud se naplní a musí ji následovat do podsvětí. Tam je buď odměněn, nebo navždy zatracen.

Jan Aksamit
(1870 – 1931)

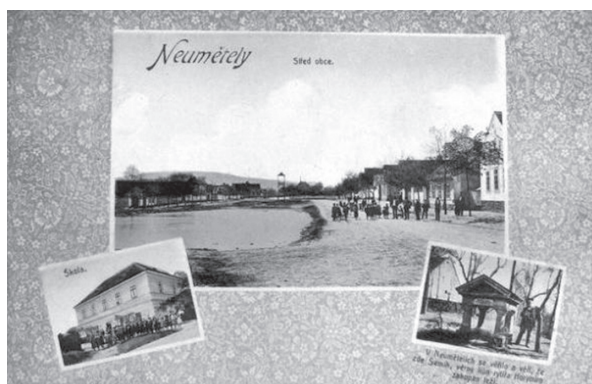
Za Vraty se prý otvírá vstup do tajemných podzemních paláců. Platí tam stejný posun času, jako ve známých síních blanických rytířů: jeden den se rovná celému roku venku. Vypráví se o kováři, jehož baba požádala, aby jí v podzemní stáji okoval bělouše. Odměnila se mu hrstí suchého listí. Kovář byl rád, že bez úhony unikl, a listí zahodil, jakmile vyšel

z jeskyně. Pozdě pak litoval, když doma našel v kapse jeden zapomenutý list – a on byl z ryzího zlata!

Snad nejpozoruhodnější je pověst, že poklady ze slují Kotýzu může získat jen muž s železnou rukou, jenž s sebou vezme dívku se zlatými vlasy. Existují hypotézy, že tato báje má dokonce keltské kořeny a že je to astronomické podobenství. Při pozorování z vrchů nad hradištěm Tetínem, které odtud leží severním směrem, se prý v určitých obdobích roku měsíční kotouč pohybuje těsně nad hřebenem Kotýzu; snad právě toto putování Měsíce bylo označeno jako „projížďky bílého koně“. Můžeme dokonce spekulovat o tom, že východní část vrchu byla zasvěcena Slunci a jeho „zlatému koni“, zatímco ta západní Luně a jejímu „bílému (stříbrnému či železnému) koni“. Dva póly táhlého vrchu vytvářejí – podobně jako póly magnetu – silné ohnisko duchovních sil.

Naplnlo je pocitíme, když vstoupíme pod mohutnou klenbou kamenných vrat do kruhového skalního amfiteátru, jehož strop nahrazují větve starého stromu. Strom tady roste jako magický strážce, neboť mezi jeho vystouplými kořeny se otvírá otvor do hlubin – asi sedm metrů hluboká propast s několika výklenky a chodbičkami do stran. Místní starousedlíci jsou přesvědčeni, že je to bývalý vstup do rozsáhlého podzemního labyrintu, jenž snad byl kdysi propojen i se sousedními Koněpruskými jeskyněmi. Počátkem 19. století byl prý „úředně zavalen“, protože tam lezli hledači pokladů – a ztráceli se, málokterý našel cestu zpátky. Speleologové nad tím krčí rameny, zkoumali díru v Aksamitově bráně velmi důkladně a žádné její pokračování dosud nenašli.

Pozoruhodná skalní brána je údajně pozůstatkem vchodu do jeskyně, jejíž strop se propadl. Nejnovější hypotéza ovšem tvrdí, že prostor byl od počátku otevřený, že to byl si-

Obec Neumětely na dobové pohlednici. Vpravo dole údajný Šemíkův hrob

fon mohutného vývěru termálních vod. Ať už je to jakkoliv, tenhle zvláštní skalní amfiteátr má v sobě něco fascinujícího.

Zřejmě okouzloval i naše předky. Nedávná archeologická sonda, vykopaná pod obloukem brány a na plošinách kolem propasti, odhalila nejen střepy z doby halštatské a raně slovanské, ale i pozůstatky ze středověku. Pár drobných mincí a dokonce zbytek jakéhosi alchymistického přístroje! Hledali tady něco magové z laboratoří císaře Rudolfa II.?

Právě takovým magickým předmětem renesančních alchymistů mohl být i onen tajemný d'áblův klíč, nalezený navivním pasáčkem Matějem: neodmykal truhlice s pokladem, ale brány času. Při zvláštním rituálu mohl posloužit jako „rezonátor“ kosmické energie – a změnit osud světa.

To je samozřejmě jen moje spisovatelská fantazie. Avšak tajemný vápencový vrch Kotys k takovým příběhům přímo inspiruje. Vyprávějí se o něm desítky pověstí – a přesto, jako by to nestačilo, vznikají stále nové a nové...

Utajená galerie v chrámu dračího bojovníka

Rozhlížíme se z vrcholu kotýzských skal: západně se zdvíhá strmá Koukolova hora, více k jihu se černá vrch Lejškov a pod ním ve svahu velká obec Tmaň. Poté náš pohled bezděky klouže na dno kotliny při Suchomastském potoce, která kdysi bývala velmi mokřinatá, plná bažin a dokonce rašeliníšť. Dnes už je odvodněná, ale přesto zůstává poznamenaná stopami dávného světa. Uprostřed kotliny se jako maják tyčí osamělý kostelík, stojící u silnice stranou od obce Tmaň.

Okamžitě nás napadá otázka: proč je tak daleko od posledních domků? Určitým vodítkem pro pochopení jeho funkce je skutečnost, že tady bývala, a vlastně dodnes je, důležitá křižovatka cest. Leccos napoví i pověsti, například ta o hodné dceři zlého kotýzského pána, které uprchla z domova a v pláči se uchýlila pod prastarý (obětní?) dub. Vyčerpáním usnula a ve snu se jí zjevil svatý Jiří, krásný jezdec na bílém koni, který ji vlil do duše útěchu a novou naději. Z vděčnosti založila v těchto místech pod dubem kapličku, kterou později nahradil kostel.

Také se vypráví o vsi Budy, která prý „v dobách počínajícího křesťanství“ stávala někde mezi kostelem sv. Jiří a Suchomastským potokem pod skalami Kotýzu a byla vypálena za jakési dávné války – jen kostelík prý zůstal ušetřen, protože vůdce nepřátelského vojska byl velkým ctitelem svatého bojovníka s drakem.

Kupodivu archeologické nálezy jako by potvrzovaly lidovou tradici. Ukazuje se, že kostel sv. Jiří i s přilehlým hřbitovem stojí na starém kultovním místě, v centru rozsáhlého žárového pohřebiště, jehož počátky sahají až do doby bronzové. Pověst se však možná vztahuje k zemědělské osadě, která se ještě roku 1315 nacházela v okolí kostela a patřila

vyšehradské kapitule. K jejímu totálnímu zničení došlo patrně až za husitských válek.

Uvnitř kostela si můžeme prohlédnout šlechtické náhrobní desky z 15. až 17. století, patřící majitelům zdejšího panství; byly sem přemístěny ze hřbitova. Nejstarší je z roku 1488 a nejmladší z roku 1614, přičemž patří zejména tehdejším držitelům zdejšího panství – Trmalům z Toužic a Karlům ze Svárova (zvaní také Svárovští ze Svárova). Povšimněme si i pěkné fresky na obvodové zdi u silnice.

Erb rodu Karlů ze Svárova

Ke tmaňskému kostelíku, respektive ke kostelním zvonům, se vážou i dvě půvabné pověsti. Podle první na ně zvoníval starý, mrzutý kostelník. Pro bezbožné slovo nešel daleko a tahle jeho nepěkná vlastnost se postupem času stále zhoršovala. Nakonec klel tak hrozně, až se jeden zvon zalekl, vyletěl oknem a spadl do rybníka. Kostelník ho chtěl vytáhnout, ale už jej nenašel, a tak byl za svá prořízlá ústa po-

trestán. Druhá souvisí se zvony v Suchomastech, ty prý byly větší a zvučnější než ty v Tmani. Tmaňští je chtěli pro sebe, a proto je ze suchomastského kostela sv. Mikuláše odcizili a zavěsili na svou věž. Jenže se jim přes noc vrátily domů – a na vrchu Lejškov jsou prý dodnes k vidění zelené kruhy v trávě, které tam zanechaly odpočívající zvony.

Západní část středověké Tmaň válečnou zkázu přežila. Je situována výše ve svahu u vydatného zdroje vody; původní osídlení tady bylo doloženo kolem rybníka a tvrze, na níž podle nejstaršího záznamu z roku 1170 nacházíme bratry Havla a Budislava. Později tu sídlili vladykové z Tmaň, z nichž nejznámější byl lovcí Václava IV. Jan Koberec. Gotická tvrz byla později upravena renesančně a v 18. století postupně přebudována na jednopatrový barokní zámek s typickou střešní nástavbou, zakončenou věžičkou (největší úpravy proběhly v roce 1780, kdy panství držel hrabě Bedřich Desfours; další nastaly v první polovině 19. století a roku 1891). Bývala v něm i zámecká kaple zasvěcená Panně Marii.

Jeho podobu najdeme na několika kresbách Mikoláše Alše, jenž tady u svých přátel Nolčů prožil jedny z posledních krásných letních dnů svého života, a to v období 1909–1912. Nolčové tu byli doma až do roku 1945, měli zde rovněž pivovar, vinopalnu a statek; jejich hrobka, vystavěná na způsob kapličky, se nachází na východní straně kostelíku sv. Jiří. Zámek rovněž navštěvovala manželka jednoho ze synů posledního majitele panství, operní pěvkyně Gabriela Horvátová, která v roli Kostelničky proslavila Janáčkovu operu *Její pastorkyňa*. Dnes by jej mohl „proslavit“, ovšem neblaze, jen jeho smutný stav. Snad se časem dočká opravy a zazáří stejně jako zámek ve zmiňovaných Suchomastech...